

SULINA ÎN AMINTIRILE UNUI ITALIAN

Ion CALAFETEANU*

SULINA IN THE MEMORIES OF AN ITALIAN

Abstract:

The article presents a few aspects of the evolution of Sulina during the first half of the 20th century.

*

Keywords: Sulina, European Commission of Danube, 20th century

Cuvinte cheie: Sulina, Comisia Europeană a Dunării, sec. XX

La începutul secolului XX Sulina era ceea ce am putea numi pe drept cuvânt un oraș cosmopolit. Între cei aproximativ 7000 de locuitori puteau fi întâlniți, pe lângă români, armeni, greci, turci, ruși, bulgari, evrei, albanezi, polonezi – deci oameni ai Europei Răsăritene – și numeroși austrieci, germani, englezi, francezi, italieni etc. Acest mozaic de populații se poate explica prin faptul că în oraș era sediul Comisiei Europene a Dunării, a cărei autoritate se exercita la început până la Galați, apoi, din 1883, competențele ei s-au extins până la Brăila. Tot aici se aflau reprezentanțe consulare, agenții ale unor companii de navigație, exista o presă locală etc. De asemenea, orașul avea două școli românești, două grecești, una germană și o alta evreiască, plus alte câteva confesionale, un gimnaziu și o școală profesională.

Aceasta era Sulina, orașul în care sosea, în 1905, Giulio Martone, în calitate de salariat în cadrul reprezentanței italiene la C.E.D., ajuns apoi director al reprezentanței italiene în Comisia Europeană a Dunării, demnitate pe care o va păstra până în momentul plecării sale din România (1935). Curând după sosirea sa, Giulio Martone va fi urmat și de familie, care va părăsi Napoli pentru a se stabili pentru ani de zile la Sulina: soția, fiica de 5 ani și micul Giorgio, de numai cinci luni, precum și doica Rosalia. Giulio Martone își va întâmpina familia la Istanbul și de aici, cu vaporul, vor ajunge toți la Sulina. Familia Martone va petrece zece ani liniștiți în România, dar, după declanșarea Primului Război Mondial întreaga familie se va întoarce la Napoli.

După încheierea războiului Giulio Martone se reîntoarce în România, dar familia sa va rămâne la Napoli. Va fi însă urmat curând de fiul Giorgio, acum un tânăr de 20 de ani, care în urma câștigării unui concurs va fi angajat la 1 august 1924 la reprezentanța Italiei la C.E.D., ca redactor la Serviciul tehnic. La 1 iulie 1932 el a fost promovat în postul de ajutor contabil, iar la 1 iulie 1938 a devenit contabilul Serviciului tehnic. În 1939, Giorgio a devenit referent italian al C.E.D, post din care va fi revocat de guvernul italian la 31 martie 1945.

Despre anii petrecuți în România și la Sulina, Giorgio Martone s-a apucat să aștearnă pe hârtie mărturii, mult mai târziu, în 1984, la vârsta de 80 de ani, când a predat la Academia di Romania din Roma, rezultând un manuscris în limba italiană de 125 de pagini. Vom înțelege atunci de ce el mărturisește cu sinceritate în însemnările sale: „Nu știu exact care îmi sunt cele mai vechi amintiri din aceste ținuturi. Dar în mod sigur îmi este încă proaspăt în minte primul contact cu o școală românească, unde am învățat să fac ciucurei din lână răsucită, uneori obținând cele mai neașteptate rezultate prin combinații coloristice ciudate. Tot aici am învățat,

* Prof. univ. dr. – Universitatea „Valahia” Târgoviște.

pentru prima dată, cu o ocazie specială, și cuvintele imnului național al acestei țări. Se profila o importantă vizită la Sulina a regelui Carol I și a soției sale, intrată în istorie sub numele de Carmen Sylva.

Capetele încoronate sosiră la Sulina la bordul unei canoniere și se îndreptară spre biserica ortodoxă pe un frumos covor de flori, lângă care noi, copiii, ne înghionteam, agitând în aer bentițe tricolore și cântând imnul național. Doamnele orașului, printre care și mama, au fost invitate la bordul vasului, ocazie cu care sora mea i-a oferit, emoționată, reginei române, un frumos buchet de flori.

Nu îmi aduc aminte prea bine când am intrat la școala românească, dar înainte trecusem și prin mâinile unor educatoare franceze și engleze la stabilimentele create pentru odraslele reprezentanților străini, și nu numai, de pe aceste meleaguri. În acest timp familia se mărise, născându-se și fratele meu, mai mic cu aproape trei ani, pe nume Renato”.

Pentru Giorgio, Sulina unde și-a petrecut primii ani de viață „a reprezentat contactul cu o lume extraordinară, cu un peisaj aparte. Urbea se dezvoltase pe o limbă lungă de pământ care înainta în mare, pe de o parte, iar pe de alta se mărginea cu Dunărea. În acest ținut dintre ape, primăvara, vântul, ce adia ușor, crea impresia unor strigăte îndepărtate și suave de grație feminină. Tot aici era aproape un paradis pentru plante și păsări: liane, arbuști, nuferi albi, dar și pelicani, cormorani, rațe și găște sălbatice, lebede, becațe și multe, multe alte felurite vietăți minunate și misterioase. Iar apele ce ne înconjurau reprezentau patria sturionilor care veneau adesea până în apropiere de maluri, primăvara, pentru a-și depune icrele.

Orașul era împărțit în două de un impresionant spațiu verde. În prima parte, care se afla în apropierea mării, se întindea teritoriul internațional al Comisiei Europene a Dunării, cu sediul central, frumosul palat al serviciului tehnic, cu parcuri și un bătrân turn, de unde paznicul urmărea sosirea navelor, oprirea lor în rada portului, cât așteptau ca pilotul să găsească un canal liber de intrare.

Vizitatorul teritoriului internațional al Comisiei Europene a Dunării putea ajunge lesne pe mare, trecând pe o limbă îngustă de pământ, prin apropierea cimitirelor (catolic, ortodox, ebraic, turc etc.). Aici, în apropierea portului, staționau și navele aflate în carantină, mai ales datorită deselor epidemii de holeră din acele timpuri [...].

Cealaltă parte a orașului, care se dezvoltase după spațiul verde, aparținea efectiv statului român. Aici erau adăpostite biserica ortodoxă română, cea greacă, moscheea turcă cu minaretul său, sinagoga, cazarma și cartierul oficialilor marinei române, piața – ținută de ruși – cu propriile lor prăvălii și cafenele.

Între cele două lumi, cea internațională și cea română, se întindea în mod evident un abis. Dar pentru noi, copiii, era o adevărată plăcere și aventură să părăsim casa și să dăm o raită, pierzându-ne prin babilonia de rase umane, limbi și culori. În general, fiecare nație își avea propria ocupație, bine încetățenită. Astfel, turcii erau brutari, armenii și evreii se ocupau cu comerțul, bulgarii cu treburile portului, femeile ruse aprovizionau piața cu verdețuri, iar soții lor cu pește, fiind specialiști în sturion și pregătirea caviarului. Pentru aceștia din urmă primăvara era anotimpul cel mai propice, căci se deplasau pe brațul stâng al Dunării, nenavigabil, ce se mărginea cu Marea Rusie, și începeau pescuitul sturionului. Elementul rus, care aparținea sectei religioase numită a lipovenilor, se afla aici încă de pe timpul Ecaterinei a doua, nație aparte de restul populației și religiei române”.

Despre viața cotidiană a familiilor salariaților străini de la C.E.D., despre modul în care ei s-au acomodat cu obiceiurile lipovenilor, Giorgio își amintește: „În fiecare dimineață sosea la noi acasă un turc ce ne aducea pâinea, pe care o plăteam regulat, în fiecare sâmbătă, după o socoteală ciudată. Astfel, sistemul său contabil particular, practicat poate din cele mai vechi timpuri, chiar și de egipteni, era construit din două tăblițe de lemn, una a lui, cealaltă pentru noi, pe care însemna de fiecare dată cantitatea de pâine comandată de noi, iar la sfârșitul săptămânii se făceau adunarea și plata, după semnele înscrise pe ciudatele și greu descriabile «registre contabile». Alături de negustorul turc mai venea regulat pe la noi și o rusoaică, ce se ocupa de rufărie; deși obișnuită să bea foarte mult, treaba și-o îndeplinea fără preget și fără pată.

Dar mamei, educată la cele mai înalte școli din Florența, știutoare a limbilor engleză și franceză, a cântatului la pianul cu coadă [...], îi lipsea cu adevărat în Sulina un mediu cultural. În lipsa altor preocupări intelectuale, ea a creat, cu acordul și sprijinul ministerului nostru de resort, un centru cultural italian, denumit Dante Alighieri, unde, în afară că se învăța limba italiană, mama organiza diverse festivități, baluri sau reprezentații teatrale. Centrul deținea chiar și o bibliotecă [...].

Tata, care, după moartea predecesorului său, devenise între timp, director al reprezentanței noastre la Comisia Europeană a Dunării, își împărțea viața între sediu, prieteni, pictură, bridge și centrul cultural al mamei. Chel și preocupat continuu de înfățișarea sa nu numai fizică, era foarte pedant, schimbându-și uneori cămașa chiar și de două ori pe zi, astfel încât avea mereu nevoie să-și înnoiască garderoba cu veșminte venite direct de la Napoli, de la croitorul său personal. Folosea multă apă de colonie, fuma ca un turc numai țigarete de lux și era în general un adevărat om de lume”.

La sfârșitul primei perioade petrecute la Sulina, anii copilăriei sale, care se încheie cu declanșarea Primului Război Mondial și întoarcerea familiei în Italia în iarna 1914-1915, ca o concluzie, Giorgio scrie în amintirile sale: „Aici, în aceste locuri, mi-am petrecut copilăria aproape colonială, printre atâtea nații – englezi, francezi, belgieni, italieni, români, germani, armeni etc. [...] Societatea aceasta internațională prindea cu precădere viață când soseau, cu surle și trâmbițe, noii reprezentanți ai statelor ce vegheau la bunul «mers» al Dunării ce ne strânsese aici. Atunci era momentul marilor baluri, la care ne era permis chiar și nouă copiilor, să luăm parte. Îmi amintesc cu mare nostalgie de numărul imens de dulciuri care acopereau atunci uriașa masă festivă și de surâsurile amabile ale doamnelor care întâmpinau oficialitățile sosite”.

După război, dr. Giulio Martone s-a reîntors în România la vechiul post și deseori se plângea de singurătate, toată familia sa rămânând în Napoli. Curând după aceasta el este urmat de fiul său Giorgio (acesta se înscrișese în mișcarea fascistă, deși mama sa era „foarte preocupată” de opțiunea politică a fiului ei), căruia la un moment dat i se propune să participe la un concurs pentru a ocupa un post la C.E.D. Giorgio se înscrie la concurs și ocupă postul. Astfel își începe el, în 1924, cariera de funcționar la C.E.D. și a doua etapă a prezenței sale în România.

Începutul a fost frumos: „Primele zile din nou la Sulina fură minunate. Totul se petrecea în pași de dans, căci, după ce frecventasem o renumită școală de dans în Italia, toate familiile mă invitau la baluri și serate dansate să le cunosc progeniturile, dintre care se distanța fiica consulului englez, și ea bună dansatoare; dar gândul meu zbura constant la iubirea lăsată în Italia, la Bianca. Pe lângă petreceri, am reușit să mă pun la punct și cu materiile contabile și administrative pentru a putea susține cu succes concursul pentru Comisie. [...]

Din prima încercare am reușit să ocup postul de ajutor de contabil șef, direct colaborator al contabilului șef de origine română. Și astfel a început pentru mine cea de-a doua perioadă română, de astă dată fiind adânc implicat în realitățile acestei țări în care îmi petrecusem copilăria”.

Anii copilăriei revin în amintirile lui Giorgio Martone: „Reprezentativă pentru urbea Sulinei, în care am copilărit, era moscheea turcă, loc de mare atracție pentru noi, copiii. Aici veneam deseori pentru a vedea muezinul ce invita la rugăciune, din înaltul minaretului, pe toți fideliile religiei sale. Cu precădere persoana aceasta ne inspira un fel de sentiment deosebit, căci prin el vedeam cum putem pași într-o lume aparte, misterioasă, aproape interzisă femeilor, ce apăreau rareori în aceste locuri și atunci bine păzite de vâluri închise la culoare. O altă lume”- conclud el.

Din această „altă lume” făcea parte și o mânăstire lipovenească: „O construcție veche, ridicată pe două planuri distincte: cel de jos, dedicat rugăciunii, iar cel de superior, lucrului. Monahii de aici duceau cu adevărat o viață ascetică, în straiile lor ce rar cunoscuseră apa și foarte des smirna și tămâia, emanând astfel izuri de ... sanctitate la mari distanțe în jurul refugiului lor. Trăiau într-o lume aparte, diferită de cea a vecinilor, adânc legate de superstiții și credințe străvechi” [...].

Viața de zi cu zi a coloniei salariaților de la C.E.D. se scurgea în liniște. Sfârșitul de săptămână era petrecut cu prietenii sau în familie: „În mod obișnuit, sâmbăta era dedicată jocului

de poker. Atunci apăreau trei sau patru mese cu postav verde, în jurul cărora partidele se încingeau până spre cinci dimineața, iar sumele de bani rulate uneori depășeau multe buzunare. În zorii zilei de duminică, după interminabilele discuții de la masa de joc, se servea tradiționala supă. Bineînțeles, în timpul partidelor nu lipseau sandvișurile sau băuturile. Adeseori mergeam la cinematograful după cină, masă pe care o puteam lua acasă sau în compania prietenilor, într-un mic restaurant rustic – localuri nelipsite, de altfel, în orașele de pe malurile Dunării”.

Dar trăind mereu în compania apei, marea majoritate a distracțiilor cotidiene se învârtteau în jurul acesteia. Pescuitul, plaja și chiar vânatoarea deveniseră astfel ocupații predilecte: „În timpul verii, Bianca, soția mea, închiria adesea o trăsură și se ducea la mare. În acele timpuri zona balneară masculină era despărțită de cea feminină și totul se petrecea sub ochiul vigilent al unui polițist, care avea îndatorirea să păzească la bunul mers al lucrurilor [...] În unele sâmbete plecam și eu să mă bucur de libertatea unor partide de vânatoare cu prietenii. Foloseam atunci un fel de gondolă pentru a înainta în apele tulburi pentru vânatoarea de rațe sau mergeam pur și simplu prin lunca plină de vegetație de pe malurile apei. Duminica ne întorceam acasă, adeseori încărcăți cu adevărate trofee reprezentate de găște, rațe sau iepuri, pe care Bianca fie le împărțea regește pe la toți prietenii noștri mai puțin norocoși, fie le pregătea în diverse moduri pentru mesele familiale. Dar cea mai frumoasă ocupație din punctul de vedere al vânătorului și pescarului amator era prinderea sturionilor, ocupație dezvoltată cu precădere pe brațul stâng al Dunării, cel care se învecina cu Rusia, având centrul principal la Vâlcov, așezare specializată în «industria» sturionului și a caviarului”.

Printre evenimentele care au scos orașelul Sulina din liniștea obișnuită s-a aflat și o vizită regală: „Nu-mi aduc aminte cu exactitate data la care și regele Carol al II-lea a sosit la Sulina, însoțit de fiul său Mihai, pentru a inaugura o serie de activități patronate de Comisia Europeană a Dunării. Capul încoronat sosi la bordul unui impresionant yacht, elegant și înalt, foarte frumos în impecabila uniformă albă. Aici a fost întâmpinat cu toate onorurile ce trebuiau acordate rangului său și de miniștri reprezentanți ai puterilor din Comisia Europeană a Dunării, cât și de oficialii români. Păstrez încă în arhiva familiei o fotografie din acele vremuri ce îl înfățișează alături de tata și de câțiva miniștri români. Iar înaintea reîntoarcerii în Capitală, regele a patronat binevoitor un fastuos bal oferit în onoarea sa de către membrii Comisiei”.

Viața tihnită dusă de colonia italiană a luat sfârșit odată cu declanșarea războiului, dar în mod deosebit odată cu înaintarea trupelor sovietice în România. Tabloul descris de Giorgio Martone înfățișează în culori negre viața în România în acele zile: „România fu imediat invadată de trupele sovietice: cazaci în tropsul cailor ce au năvălit din întinsul câmpiilor, țărani înarmați ce țineau drumul mare și regimente întregi, formate mai ales din femei și oameni în vârstă. O dată cu ei dispărea tot, alimentele, petrolul... Trebuia chiar să ne închidem bine fetele în fundul ușilor și al ferestrelor pentru a nu suferi de agresiunile invadatorilor. Cu toate măsurile de siguranță luate, grupuri de militari intrau în case pentru a găsi femei, alimente, bani sau tot ceea ce ar fi putut reprezenta obiect de valoare. Situația era haotică și de nedescris [...]

Viața sub sovietici era foarte dură: lipsă de alimente și combustibil, pericol ce pândește la orice colț de stradă dacă întârzi ai prea mult în oraș. Violența era peste tot [...] Jafurile erau la ordinea zilei. Unui prieten de-al meu un soldat sovietic i-a furat paltonul și cizmele, acesta fiind nevoit să se întoarcă dezbrăcat, în plin ger, acasă”.

Trecutul fascist al memorialistului marchează profund relațiile sale nu numai cu autoritățile de ocupație sau românești, ci chiar cu reprezentanța diplomatică a guvernului italian. După demiterea lui Mussolini la 25 iulie 1943, fostul ministru italian în România Bova Scoppa, a trecut de partea guvernului Badoglio, iar reprezentantul Agenției de presă „Stefani” Franco Trandafilo, un fascist convins, a fost numit de Mussolini reprezentant al Republicii la București. Această situație a pus guvernul român într-o poziție extrem de delicată în calitatea sa de (încă) aliat al Reichului. Arestat în 1944, după un an de zile Giorgio Martone va fi în sfârșit eliberat de autoritățile române și va pleca cu întreaga familie în Italia.